

Türk Kültürünü İncelemeleri Dergisi. The Journal of Turkish Cultural Studies. 19.

İstanbul: Kocav, 2008, s. 43-60.

**Almanya’da Hristiyanlaştırılan Türk Savaş Esirleri ve Bunların Vaftiz Törenleri
(16-18. Yüzyıllar)**

Leyla COŞAN*

ÖZET

Bu makalede, 16-18 yüzyıllar arasında Osmanlı Devleti’yle yapılan savaşlar neticesinde esir edilerek Almanya’ya getirilen müslüman savaş esirleriyle bunların vaftiz merasimleri ele alınmaktadır. 1683 yılında Viyana önlerindeki yenilgi, ardından Hristiyan ordularının Balkanlarda galibiyet elde etmeleri bu süreci hızlandırmıştır. Bu savaşlara katılan Alman ordularının Türk ordularını yenmesiyle kadın, erkek ve çocuklar savaş alanlarından Almanya’ya esir olarak getirilmiştir. Ganimet olarak getirilen bu Türklerin sayısı kesin olmamakla birlikte, Almanya’nın güney bölgesi ağırlıkta olmak üzere, yaklaşık olarak 600 Türkün vaftiz edildiği bilinmektedir. Ancak sayının çok daha yüksek olduğu tahmin edilmektedir. Vaftiz edilen esirler genelde Frankonya, Bavyera, Saksonya, aşağı

rağmen, bu hafızada oluşan izlerin silinmesi de çok uzun bir süre alır. Avrupa’da Türklerle ilgili var olan olumsuz önyargı ve korkular da, söz konusu toplumsal hafızanın ve tarihin eseridir³.

Bu makalede, büyük ölçüde göz ardı edilen ve nadiren irdelenmiş konulardan birisi olan esir düşmüş ve sonrasında Almanya’da vaftiz edilen Türklerin akibetleri söz konusu edilecek; Türklerin vaftiz edilmesiyle ilgili bazı sorulara yanıt aranacaktır. Türklerin vaftiz merasimlerinin diğer vaftiz merasimlerden farkı nedir, vaftiz edilen Türklerin bunu kabul etmelerinin sebepleri nelerdir, erkek, kadın ve çocuk vaftiz oranları nasıldır, vaftiz edilen Türklerin topluma entegrasyonu ne şekilde gerçekleştirilir ve elde ettikleri meslekler nelerdir? İlginç olan bir konu da, esir edilip Almanya’ya yerleştirilen ve sonrasında vaftiz edilen Türklerin, bilinen ve korku saçan Türk figürü ile özdeşleştirilmemiş olmasıdır.

Vaftiz edilen Türklere ilk olarak nasyonal sosyalist dönemde ilgi duyulmaya başlanmaktadır. Bunun sebebi ise nasyonal sosyalistlerin tüm Almanlardan soyları ile ilgili bilgi istemelerinden kaynaklanmaktadır. Soy kütüklerini araştırmaya başlayan Alman ailelerin bazıları, bu incelemelerin sonucunda, beklenmedik ve açıklanamayan bir sonuçla karşılaşır. Bu sonuç ise bazı ailelere Türk kanının karıştığı gerçeğidir. Bu olağandışı fenomen ise o dönemde soy ağacı araştırmacılarının, diğer deyişle jenealogların ilgisini çekti ve hızla bu konuda incelemeler başlatıldı. Bu araştırmaların ürünü olarak 1938 yılında K. Klamroth tarafından yayımlanan *Alman ailelere Türk kanının karışması (Beimischung türkischen Blutes in deutsche Familien)* adlı inceleme önemlidir⁴. O dönemde ortaya çıkmış olan, bu ve buna benzer araştırmalar⁵, geçmişte kalmış ve unutulmaya yüz tutmuş tarihi olayları tekrar gün ışığına çıkarmıştır.

Türklere ait vaftiz merasimleri genelde 17. yüzyıl ile 18. yüzyılın başlarında yoğunlaşmaktadır. Bu ise Türklerin o dönemde almış olduğu yenilgilerle ilişkilendirilmektedir. 1683 yılında Viyana önlerindeki yenilgi, ardından Hristiyan ordularının Balkanlarda galibiyet elde etmeleri bu süreci hızlandırmıştır. Bu savaşlara iştirak eden Alman ordularının Türk ordularını yenmesiyle kadın, erkek ve çocuklar savaş alanlarından

³ Ancak Türklerin arda arda yenilmeleri ile korku sa

Almanya'ya esir olarak getirilmektedir. Ganimet olarak getirilen bu Türklerin (*Beutetürken*) sayısı kesin olarak belli değildir.⁶ Örneğin konuya çalışmasında yer veren araştırmacı Abdullah⁷ bu sayının binleri aştığını ileri sürmektedir. Almanya'nın güney bölgesi ağırlıkta olmak üzere, yaklaşık olarak 600 Türk'ün vaftiz edildiği bilinmektedir⁸. Ancak bunlar sadece bilinen ve dolayısıyla kilise kayıtlarına geçmiş olanlardır. Bu sayının çok daha yüksek olduğu tahmin edilmektedir⁹. Spies, Türk savaş esirleri hakkında yazmış olduğu makalesinde sadece 1686-88 yılları arasında Almanya'nın Bavyera bölgesine 840 Türk esirin getirildiğini belirtmektedir¹⁰.

Bu esirlerin çoğuna seçim yapma fırsatı tanınmamış olmakla birlikte çeşitli baskılar uygulanarak vaftize zorlanmışlardır. Vaftizi gönüllü kabul edenlerin çoğu ise bir takım kolaylıklardan istifade edebilmek amacıyla hareket etmişlerdir. Ele geçirilen ve vaftiz edilen esirler genelde Frankonya, Bavyera, Saksonya, aşağı Almanya¹¹, Silezya, Vestfalya¹² ve Hannover bölgelerine yerleşir veya yerleştirilirler. Ancak Almanya'nın diğer bölgelerinde de, sayıca az olsa bile, Türk savaş esirlerine ve bunların vaftiz törenlerine rastlanmaktadır. Stade, Warburg, Köln, Darmstadt, Lauterbach, Offenbach, Freiberg, Saksonya, Leipzig vs¹³.

⁶ Türklerle ilgili bilgilere genelde kilisenin çeşitli kayıt kitaplarında rastlanmaktadır. Bunlar çoğunlukla kilisenin tutmuş olduğu vaftiz kayıtları ve evlilik kayıt kitaplarıdır. Bazen günümüze kadar gelmiş olan mezar taşlarındaki yazılar da bu konuda ip uçları verebilmektedir. Önemli görevlere gelen Türkler ya da soylu ailelerin çocuklarıyla evlenenler hakkında yazılan yazılar dolayısıyla da bilgiler mevcuttur. Çok önemli şahsiyetlerin vaftizi üstlenmeleri sonucunda da zaman zaman kaynakça olarak kabul edilen ve basılmış olan yazılar mevcuttur.

⁷ Abdullah, Muhammad S.: *Geschichte des Islams in Deutschland*. Graz; Wien; Köln: Styria, 1981 (Abdullah, a.g.e., s. 18).

⁸ Teply, Karl: "Türkentaufen in Wien während des großen Türkenkrieges 1683-1699. Wesen und Bedeutung der Türkentaufen", *Jahrbuch des Vereins für Geschichte der Stadt Wien. Bd.29*. Österreich, Ferdinand Berger&Söhne OHG, Horn, Nö, 1973, s. 57-87. Teply makalesinde ağırlıklı olarak Avusturya ve özellikle Viyana'da vaftiz edilen Türklerden bahsetse de, kimi zaman Almanya ile yapmış olduğu karşılaştırmalar dolayısıyla, bu çalışma için de önemli bilgiler içermektedir. Avusturya'da bu rakamlar doğal olarak çok daha yukarılardaydı, örneğin sadece Viyana'da 651 tane, kayıda geçmiş vaftiz töreninden bahsedilmektedir, gerçek sayının ise %10 oranında daha yüksek olduğu tahmin edilmektedir (Teply, a.g.m., s. 59). Viyana'da vaftiz edilen çocukların %37'ini kız, %28'ini erkek çocuklar oluşturmaktaydı. Yetişkinlerdeki dağılım ise şu şekildeydi: %23 kadın ve %12 erkek. Bu sayılar göz önünde bulundurulduğunda vaftiz edilenlerin %60'ının kadın, %40'ının ise erkek olduğu ortaya çıkmaktadır (Teply, a.g.m., s. 65). Avusturya geneline bakılacak olursa, vaftizlerin zamanla çok artması ve vaftiz edilen Türklerin artık olağanüstü bir olay teşkil etmemeleri dolayısıyla, başlangıçta özenli tutulan kilise kayıtlarının sonraları aynı özenle tutulmadığı düşünülmektedir (Teply, a.g.m., s. 59).

⁹ Aubele, Anton: "Wie vor 300 Jahren bei uns Moslems zu Christen wurden. Drei Türkentaufen in Steinheim, Weißenhorn und Elchingen" *Geschichte im Landkreis Neu-Ulm*. Neu-Ulm: Landkreis Neu-Ulm, 1995, s. 73.

¹⁰ Spies, a.g.m., s. 325.

¹¹ Abdullah, a.g.e., s. 19.

¹² Schreiber, vaftizlerin ağırlıklı olarak Bavyera topraklarında, ayrıca Silezya ve Vestfalya bölgelerinde gerçekleştiğini belirtir (Türkenfurcht, a.g.m., s. 52). Hans Jürgen Rade: "Eine "Türkentaufe" in Olpe 1690", *Olpe in Geschichte und Gegenwart*. Bd.12. 2004, S.92-94: III. Rade de yapmış olduğu kısa çalışmasında 1690 yılında Vestfalya'nın Olpe bölgesinde gerçekleştirilen bir vaftiz törenine yer vermektedir (Rade, a.g.m., s. 92-94).

¹³ Spies, a.g.m., s. 328-332.

değişmekte, birçok esir birkaç kez el değiştirmektedir. Sağlıklı, genç ve dolayısıyla iş görebilir Türk gençlerinin fiyatlarının oldukça yüksek olduğu bilinir. Örneğin, çok sayıda Türk'ün getirildiği Almanya'nın Leipzig bölgesinde bir kadının 50 kg. şeker, 6-7 yaşlarındaki oğlunun ise çok daha pahalıya satıldığı kaynaklarda yer almakta;²³ Heller bu durumu kısaca “Hristiyanların insan ticareti” olarak adlandırmaktadır²⁴.

Frankonya bölgesine getirilen esirlerin sıkıntılılarına kaynaklarda yer verilmemekte, ancak din değişikliği söz konusu olduğunda bazı detaylara rastlamaktayız. Onun haricinde bu insanların neler yaşadıkları, farklı iklim, kıyafet, besin gibi sorunlarla nasıl başettiklerine yönelik bilgiler bulunmamaktadır. Nadiren de olsa, esir kadınların, eşlerinin öldürülmesinden dolayı “yere bakan hüznü siyah gözlerinden”²⁵, ya da Hristiyanlığı kabul etmiş olmasına karşın gizleyemediği “Türk ruhundan” bahsedilmektedir²⁶. Alman dilini öğrenme konusu da şahısların yetenekleri doğrultusunda değişmektedir. Altdorf adlı bölgede Profesör Fabricius'un evinde kalan Fatma iki sene sonrasında hâlâ tercümana ihtiyaç duyarken, Neundorf adlı bölgede kalan Fatima aynı zaman sürecinde Alman dilini ve Hristiyan öğretilerini öylesine iyi öğrenmiştir ki yöneltilen tüm sorulara açıkça cevap verebilmekteydi²⁷.

Müslüman esirlerin ele geçirilmesi ile vaftiz edilmeleri arasında genelde bir ya da üç yıl geçmektedir. Kilisenin bu anlamda belirlediği veya öngördüğü bir süre yoktur. Esirlerin yaşlarıyla doğru orantılı olarak, 0-6 yaş arasındaki çocukların çoğunun ilk bir yıl içinde, geri kalanlarının ise en geç altı yıl içinde vaftiz edildikleri bilinmektedir. Esirlerin yaşları arttıkça vaftiz edilmeleri de zorlaşmakta ve buna bağlı olarak daha geç yapılmaktaydı. Aynı ayrımı yetişkin kadın ve erkeklerde de görmekteyiz. Kadınlar erkeklere göre vaftizi daha kısa sürelerde kabul etmektedirler. Sonuç olarak ele geçirilen esirlerin üçte biri ilk bir yıl içinde, üçte biri ikinci yılda ve neredeyse beşte dördü üçüncü yılda vaftiz edilmiş olmaktadır. Geriye kalanlar ise farklı sürelerde vaftizi kabul etmektedirler. Esirlerin iki ya da üç yıl toplumsal baskılara dayanabilmeleri bile kolay değildi. Viyana'da vaftiz edilmiş çok sayıda kadın ve erkeğin ilk fırsatta kaçmaya teşebbüs etmeleri, bunun en belirgin göstergesidir²⁸. Frankonya

²³ Spies, *a.g.m.*, s. 331-332.

²⁴ Heller, *a.g.m.*, s. 264.

²⁵ Teply, *a.g.m.*, s. 61-62.

²⁶ Heller, *a.g.m.*, s. 265.

²⁷ Heller, *a.g.m.*, s. 265.

²⁸ Teply, *a.g.m.*, s. 82-83. Teply makalesinde kaçmaya çalışan Türklerin hikayelerine sıkça yer verir. Kaçma teşebbüslerinin özellikle Viyana'da gerçekleşmesi şaşırtmamalıdır. Viyana'da çok sayıda Türk esirin bulunması, aralarında dayanışmalara neden olmaktadır. Örneğin, Stephan Joseph Depich adlı vaftiz edilmiş ve 1699 yılında Alman bir kadınla evlenmiş olan Türk erkeği, karısı, çocukları ve vaftiz edilmemiş iki arkadaşıyla birlikte 1709 yılında Türkiye'ye kaçmaya çalışmaktadır. Ancak sınırda yakalanan Depich geri gönderilir. Bu Depich'in başarısızlıkla sonuçlanan ilk girişimi değildir. Kendisi 1702 yılında da kaçmaya çalışmıştır. Depich nihayet 1714

bölgesinde din değiştirmeden 8 (Hüseyn) hatta 38 yıl (Osman) yaşayanlara rastlamaktayız ki, bu da Heller'e göre hoşgörünün büyük ölçüde var olduğunu göstergesiydi²⁹. 38 yıl vaftiz edilmeden yaşayan Carl Osman, mezar taşındaki bilgilerinden anlaşıldığı üzere, 1655 yılında İstanbul'da doğmuş ve 1688 yılında Belgrad önlerinde esir düşmüştür. 1724 yılında Rügland'da (Frankonya) vaftiz edilen Carl Osman 47 yıl hizmette bulunmuş, 1735 yılında, 80 yaşında iken ölmüştü³⁰.

Genelde kilisenin kayıt defterlerinde belli bir sınıfın “kendi Türklerini vaftiz ettirdikleri” notuna rastlamaktayız³¹. Ayrıca himayelerindeki Türkün detaylı bir öğrenimin arkasından vaftizi yürekten istedikleri belirtilmektedir. Örneğin vaftiz edildiği sırada henüz 6 yaşında olan Bery'nin, 1690 yılında Altdorf'da (Frankonya) gerçekleştirilen vaftiz töreninde, yürekten sevinerek, kilisenin bir parçası olmak istediği bilgisine yer verilmektedir. Burada çarpıcı olan henüz 6 yaşındaki bir çocuğun bu sözleri sarfetmesi ve bunların da kayıtlara geçmesidir. Üniversite şehri Nürnberg'in ikinci Türk vaftizi olarak kayıtlara geçen Bery'nin hikayesi oldukça trajiktir. Aşağı Macaristan'ın Palotta bölgesinde yaşayan ve bir Türk ağasının oğlu olduğu belirtilen Bery, babasının 1687 yılında Hristiyan askerleri tarafından Belgrad yolu üzerinde öldürülmesinden sonra, henüz üç yaşındayken, 15 Gulden'e, Viyana'lı Zacharias Kronester adlı postacıya satılır. Kronester kısa bir zaman sonra çocuğu Nürnberg'li kitapçı Endter'e devreder. O da çocuğu 1690 yılı başlarında Altdorf üniversitesi Rektörü ve aynı zamanda yakın akrabası olan Dr. Hammer'e verir. Dr. Hammer'in yanında şevkatli bir ortamda 6 yaşına gelmiş olan Bery, Hristiyan öğretilerini ve dualarını büyük bir hevesle öğrenir ve 16 hafta sonra vaftize hazır hale gelir³². Vaftizten sonra Georg Gottlieb Scherbins³³ adını alan Bery'nin izleri kaybolur.

Abdullah, hiç vaftiz edilmeden de Almanya'da hayatını sürdüren esirlerin varlığına dikkat çeker, “Türk savaş esirlerinin çoğu İslami inançlarına sadık kalmışlardır”³⁴. Bunun en önemli kanıtı ise yine mezar taşları üzerindeki yazılardır. Hannover'de bulunan bir mezar taşı üzerindeki bilgiye göre, Hammed (Hamit), Viyana savaşı sırasında (1683), Yukarı Macaristan bölgesinde esir düştükten sonra Hannover'e getirilir. Orada 8 yıl elektörün eşine hizmette

yılında, vatandaşlık haklarından muaf tutulunca, vatanına geri dönme hakkını da elde etmektedir (Teply, *a.g.m.*, s. 85).

²⁹ Heller, *a.g.m.*, s. 265

³⁰ Heller, *a.g.m.*, s. 255.

³¹ Heller, *a.g.m.*, s. 265.

³² Heller, *a.g.m.*, s. 262.

³³ Esas soyadı Cherby, Alman diline uygun hale getirilerek Scherbins'e dönüştürülür. Soyadın bu şekilde kalması nadiren görülen bir uygulamadır (Heller, *a.g.m.*, s. 262).

³⁴ Abdullah, *a.g.e.*, s. 19.

bulunduktan sonra,1691 yılında ölür. Mezar taşı üzerindeki diğer bilgiler de son derece önemlidir. Bu bilgilere göre Hamit, *batıl inancından [Müslümanlıktan] kurtulamadan ölmüştür*. Mezar taşı ise kendisi gibi, Mora ve Macaristan'dan Hannover'e getirilen din kardeşleri tarafından dikilmiştir³⁵.

Vaftiz edilen Türkler, hak ve hukuk kapsamında Almanlarla aynı konumda yer almaktaydı. Bunların mahkemeye başvurmadan çekinmediği, mahkeme kayıtlarından anlaşılmaktadır. Schreiber'e göre Türklerdeki "bu özgüven şaşırtmamalı"dır. Devletlerarası hukuk değerlendirmeleri doğrultusunda, Türkler varlıklarını yüzyıllarca kabul ettirmiş, bu ise Alman halkının bilincinde yer etmiştir³⁶.

Vaftiz törenleri kilise tarafından büyük bir özenle hazırlanarak genelde kalabalık bir izleyici kitlesi önünde gerçekleştirilir. İzleyici sayısının zaman zaman bini aştığı bu olağanüstü olaya herkes kilisede tanık olmak ister. Vaftiz günü için olayın önemiyle orantılı olarak önemli dini günler³⁷ tercih edilirdi. Kilisenin belirlemiş olduğu ve Türklerin vaftizinin gerçekleştiği önemli günlerden biri ise 5 ya da 6 Ocak günüdür³⁸. Türklerin vaftiz edilmesi öylesine önemli bir olay olarak kabul edilmekteydi ki, vaftizi üstlenenlerin sayısı genelde iki ya da üç kişiden oluşsa da, bu sayı altı kişiye kadar çıkabilmekteydi³⁹. Ne de olsa deccal olarak kabul edilen bir Türk'ün din değiştirme merasiminde vaftizi üstlenmek, sevap kazanılmasına da vesile olmaktadır. Vaftiz edilen kişi özenle giydirilir; kimi zaman müzik eşliğinde kiliseye getirilir; bazen elinde vaftiz mumu olarak adlandırılan bir mum tutardı⁴⁰.

1566 yılında vaftiz edilen Alma adındaki Türk kadını/kızının -2.16558(1)-2adınle-2.16558(1)-2adın bin

Vaftizden sonra vaftiz yemeği olarak adlandırılan bir yemek verilir⁴³. Seyircinin vaftiz merasimlerine bu denli yoğun ilgi göstermesinin bir diğer sebebi ise vaftizi üstlenen şahısların mevkileridir. “Türk sahibi” olan soylular bu tür merasimlerde bir araya geldiklerinden, merasimler seyirciler için neredeye soylular toplantısı veya görsel bir şölen niteliği taşımakta ve büyük ilgi uyandırmaktadır.

Vaftiz merasimi sırasında vaftiz edilen Türklere yeni isimler de verilmekteydi. Bu isimler genelde vaftiz babalarının/annelerinin izlerini taşımaktaydı. Genelde vaftiz edilen kişiye iki ya da üç vaftiz ismi verilmekteydi. Ancak bazen bu isimlerin sayısının yediye kadar çıkabildiğini görebilmekteyiz, örneğin Uyvar’dan getirilen ve 29 Eylül 1685 yılında Viyana’da vaftiz edilen Fatima’nın vaftiz ile birlikte almış olduğu isim Maria Antonia Anna Josepha Franziska Rosalia Agnes’ti. Teply bu sayının Almanya ile karşılaştırıldığında az bile kaldığını vurgulamaktadır. Bu ise Almanya’da bulunan Türk savaş esirlerinin Avusturya’ya oranla daha az olduğu ile açıklanabilmektedir. Böyle olunca da Türklerin vaftizi Alman toplumu ve özellikle soyluları için daha büyük önem taşımaktadır. Teply vaftizi üstlenerek bu olağanüstü merasime ve şölene dahil olmak isteyenlerin çokluğu ile doğru orantılı olarak bir kişiye yediden bile daha fazla ismin verildiğine dikkat çekmektedir⁴⁴. Tevrat’da yer alan Joseph (Yusuf), Abraham (İbrahim) ya da Jakob (Yakup) gibi isimler İslam dininde de kullanıldıklarından tercih edilmemekteydi⁴⁵. Kısaca esirlere eski dinlerini ve kimliklerini hatırlatacak tüm unsurlar yok edilmeye çalışılmaktaydı. Buna karşın din değişikliğine işaret eden ve bunu hatırlatma amacı güden, Christian, Christina, Johannes, Maria, Gottlieb (Tanrısever) gibi isimler de çoğunlukta vaftiz edilen Türklere verilen isimler arasında yer almaktaydı⁴⁶.

Soyadı ise istisnai durumlarda verilmekteydi. Ancak verilen soyadları genelde kişinin esir düştüğü yer adlarından (Ofner-Budinli, Neuhäusler-Uyvarlı gibi) ya da kişinin Almanya’da yerleşik olduğu bölge isimlerinden oluşmaktaydı (Würzburger, Auerbacher gibi)⁴⁷. Kimi zaman vaftiz edilen Türklere verilen son isim, zaman içerisinde soyadına dönüşmüştür. Kişiyile ilgili dileklerin dile getirildiği soy adlarına da rastlamaktayız: Stark (Güçlü), Schön (Güzel), Frumb (İnançlı), Gottlieb (Tanrısever) gibi. Din değişikliğine işaret eden soy adları da kullanılanlar arasında yer almaktaydı, Örneğin Neugeborn (yeniden doğan)

⁴³ Teply, *a.g.m.*, s. 77.

⁴⁴ Teply, *a.g.m.*, s. 80.

⁴⁵ Abdullah, *a.g.e.*, s. 18.

⁴⁶ Heller, *a.g.m.*, s. 266.

⁴⁷ Aloys Mitterwieser: *Türkentaufen in Bayern. Literarische Beilage zum Klerusblatt. Eichstätt, 1929, s. 33-37*; Teply, *a.g.e.*, s. 80 ve Heller, *a.g.m.*, s. 266.

ya da Neydauff (yeni vaftiz edilen)⁴⁸. Hayal ürünü olan ve kişinin geçmişi ya da kimliği ile ilgisi olmayan soyadlara sıkça rastlanmaktadır (Mahler, Grünbaum, Gnadenberger, Strauß gibi)⁴⁹. Evlatlık alınan Türklere o ailenin soyadı verilmekteydi (Borgk, Danhauser, Schmiedl gibi). Önemli dini günlere işaret eden soyadları da verilen isimler arasında yer almaktaydı (Weiβin gibi)⁵⁰⁵¹. Nadiren de olsa bazen Türk isimleri, kimi zaman Almanca'ya uyarlanarak, değiştirilmeden soyadı olarak kullanılmaktaydı (Osmann⁵², Ommer⁵³, Mustaffa, Ally, Schaban Alibassa⁵⁴ gibi). Aynı şekilde Hussy, Morath yada Mörath isimleri aslında Türk kökenine işaret eden soyadlarıdır. Söz konusu isimler Hüseyin ve Murad isimlerinin Almanca'ya uyarlaması sonucunda soy adı olarak kullanılmıştır. Soldan soyadı ise Sultan sözcüğünden türetilmiştir⁵⁵.

Gerçek bir Türk'e verilmiş "Türk" soyadına ise nadiren (sadece Hessen ve Thüringen de bu olay gerçekleşmiştir) rastlanmaktadır. Türk soyadı zannedildiğinin aksine, Türklere değil, Türk savaşlarından dönen Hristiyan askerlerini onore etmek üzere verilmiş olan lakap ya da soyadıdır. Genelde vaftiz ile birlikte, asimilasyon da söz konusu olduğundan, vaftiz edilen kişiye geçmiş kimliğini açıkça hatırlatacak olan bu soyadından kaçınılmıştır⁵⁶. Verilen bu yeni, sıradan ve dikkat çekmeyen isimler dolayısıyla vaftiz edilen Türkler toplum içerisinde dikkat çekmemektedir ve zaman içerisinde Alman toplumunun bir parçası olarak kaybolmaktadırlar. Yine verilen bu isimler nedeniyle Türklerin vaftizden sonraki yaşamlarında neler yaptıklarını takip etmek çoğunlukla mümkün olmamaktadır. Vaftiz edilen kişiye, vaftiz merasimi sonrasında ya kilisede ya da sonrasında verilen vaftiz yemeğinde, çeşitli hediyeler ya da paralar armağan edilirdi. Bu paralar, genelde vaftizi üstlenen soylu kişilerin ya da kilisede bulunan insanlardan toplanan paralardan oluşmaktaydı.

Frankonya bölgesinde vaftiz edilen ve Catharina Margaretha Dorethea Christina adını alan Türk kızına 6 tane vaftiz babası tarafından birer duka hediye edilerek muhtemel çeyiz parası sağlanmış olur⁵⁷. Esir olarak ülkeye getirilen Türkler genellikle, vaftiz sonrasında,

⁴⁸ Teply, *a.g.m.*, s. 81.

⁴⁹ Heller, *a.g.m.*, s. 266.

⁵⁰ Weiβin soyadı Paskalya sonrası ilk beyaz Pazar anlamından türetilmiştir (Weiβer Sonntag nach Ostern) (Heller, *a.g.m.*, s. 266).

⁵¹ Heller, *a.g.m.*, s. 266.

⁵² Heller, *a.g.m.*, s. 266.

⁵³ Türkennot, *a.g.m.* s. 79.

⁵⁴ Teply, *a.g.m.*, s. 81.

⁵⁵ Spies, *a.g.m.*, s. 323.

⁵⁶ Teply, *a.g.m.*, s. 81 ve Heller, *a.g.m.*, s. 266. Teply, Avusturya'da yapmış olduğu araştırmaya göre, bin tane kilise kaydında bir tane Türk soyadına rastlanmamaktadır. Ona göre, Türk soyadı en yüksek olasılıkla, vaftiz edilen Türke çevresi tarafından verilmiş ve sonrasında soyadına dönüşmüş olabilmektedir (Teply, *a.g.m.*, s. 81).

⁵⁷ Heller, *a.g.m.*, s. 266.

vaftiz aileleri tarafından maddi ve manevi destek görmeye devam etmekte ve sıradan vatandaş olarak hayatlarını sürdürmektedirler. Birkmaier, Bavyera sarayına vaftiz sonrası uşak ya da nedime olarak yerleştirilen Türklerin yaşam koşullarının, diğer savaş esirlerine göre çok daha iyi olduğunu belirtmekte ve bunların yıllarca elektör Max Emanuel ve kardeşi tarafından maddi olarak desteklendiklerini dile getirmektedir⁵⁸.

Vaftiz edilen Türkler çoğunlukla, vaftizden sonra da kendilerine sahip çıkan vaftiz ailelerinin yanında yer almakta ve soylu hanımlarının ya da beylerinin özel hizmetkarı gibi güven duygusu gerektiren önemli görevler üstlenmektedirler. Bazılarının asker, avcı, fırıncı, bulaşıkçı, hatta rahip veya papaz olduğu dahi kaynaklara geçmiştir. Bazılarının ise üniversite eğitimi aldıkları belirtilir⁵⁹.

durumdan evlilik yoluyla kurtulabilmekteydi. Bu duruma düşen Türk erkekleri vaftizden sonra kimi zaman hamile bıraktıkları kızlarla, evlenmekteydiler. Örneğin Cölestin Christian Auerbacher adını alan Türk genci, kayıtlarda yer alan bilgilere göre Maria Frölig adlı Alman kızını evlenmeden önce hamile bırakmış; daha sonra onunla evlenmek zorunda kalmıştı. Bir diğer örnek ise İbrahim adlı sipahidir. Vaftizden iki gün sonra Johannes Gottlieb Christian adını alan bu Türk genci, dört aylık hamile Margareta Malterin adlı Alman kızıyla evlenir. Kısa bir süre sonra ikiz bebekleri olur, ancak bebeklerden biri doğumdan hemen sonra ölür⁶³.

Kızlar her türlü sınıfa mensup olabilmekteydiler, örneğin, sıradan bir gündelikçi ya da onurlu meslek sahibi bir babanın kızı da bir zamanlar Türk olan erkekle evlenmeyi kabul etmekteydi⁶⁴. Ancak sıradan evliliklere de rastlamaktayız, örneğin 6 Nisan 1698 yılında, 22 yaşındayken büyük bir kalabalığın önünde vaftiz edilen ve Johannes Meinrad Christian adını alan bir Türk genci, 11 Ekim 1700 yılında Maria Elisabeth Kremp adındaki bir kızla evlendi. Bu gencin 1688 yılında Belgrad’da esir düştüğü tahmin edilmektedir. Yeni evliler manastırın yardımlarıyla geçinmekte; Johannes Meinrad Christian manastırda hizmetkar olarak çalışarak ailesinin geçimini sağlamaktaydı. İki kız olmak üzere, sekiz tane çocuğu olur; ancak yine de maddi sıkıntılardan ve zaaflarından (kumar tutkusu gibi) kurtulamaz⁶⁵.

Aynı durum esir Türk kadınları için de geçerliydi. Türk kadınları da neredeyse her tür sınıfa mensup Alman erkeklerin eşleri olabilmekteydiler. Nitekim başlangıçta metres olup sonradan evlenen ve Almanya’nın farklı şehirlerinde yaşayan üç kadının hikayesi zikredilebilir. Bu hikayeler arasında en üzücü ve çarpıcı olan 22 yaşındaki Fatma’nın hikayesidir. Fatma’nın ilk sahibi Badenli kont Herrmann’dır. Kont sonrasında genç kadını, yeğeni olan ve Türk savaşlarında elde etmiş olduğu başarılarından dolayı “Türkenlouis” lakabını alan Ludwig’e armağan eder. Ludwig ise Fatma’yı, Friedrich Magnus von Castell-Remlingen adlı soylu bir generale devreder⁶⁶. Fatma bu soylu ile evlenir. Bir zamanlar Türk ve Müslüman olan Fatma’nın soylu biriyle evlenebilmesi, yükselmesi anlamına da gelmektedir. Toplumun böyle bir evliliği onaylaması hoşgörü olarak adlandırılmaktadır. Ancak kaynaklar bu gibi kadınların çektiklerine, uğradıkları cinsel istismarlara ve ruh haline değinmemektedir.

Bunun tam tersi kadın hikayeleri de vardır. 15 Ocak 1690 yılında Lucas Michaelowitz adlı bir Alman, Bavyera da bulunan “Unserer lieben Frau” adlı kilisede vaftiz edilmiş olan ve

⁶³ Heller, *a.g.m.*, s. 260.

⁶⁴ Heller, *a.g.m.*, s. 268.

⁶⁵ Aubele, *a.g.m.*, s. 76.

⁶⁶ Spohn, *a.g.e.*, s. 43; Heller, *a.g.m.*, s. 268.

Maria Anna Antonia Josepha Fatma adını alan bir Türk kızıyla evlenir. Yüksek bir rütbeye sahip ve 1.400 askerin kumandanı olan Mehmet Azap adındaki babanın kızı olan Fatma, henüz 14 yaşındayken Budin’de esir alınmıştı. 30 Mayıs 1687 yılında, elektörün eşi vaftiz anneliğini üstlenerek vaftiz gerçekleştirilir. Fatma, evlenene kadar saray halkına hizmet etmekle görevliydi. Fatma’nın bu evlilikten üç çocuğu (Maximilian Emmanuel, doğumu 1690; Joseph Emmanuel, 1692 ve Franz de Paula Anton, 1694) olur. Çocukların ilki henüz iki aylıkken ölür. Eşinin ölümü üzerine dul kalan Fatma 1709 yılında gizlice genç bir delikanlı ile evlenir ve bir oğlunu da yanına alarak Türkiye’ye kaçar. Fatma kayıtlara göre tekrar Müslümanlığa döner; eşi ve oğlu ise sünnet olurlar. Bu olay Katolik kilisesi tarafından “kara gün” olarak adlandırılır⁶⁷. Buna benzer bir olay Viyana’da da kayıtlara geçmiştir⁶⁸.

Vaftiz edilmiş Türk erkeklerinin vaftiz edilmiş Türk kızlarıyla evlenmesi de sıkça görülen olaylardandı. 1760 yılında Matthias Yenin adlı bir papaz büyükbabası ve büyükannesi ile ilgili şu bilgilere yer vermektedir: “Annemin babası, Hassan (Hasan) Paşa adında, İ

Mezhep çatışmaları Türk vaftizlerinde de etkisini gösterir ve vaftiz edilen Türklerin, kimi zaman mezhep değiştirdikleri de kayıtlardan anlaşılmaktadır⁷².

Değerlendirme

O dönemlerde esir olarak Almanya'ya getirilen Türklerin topluma uyum sağlamaları ve toplum tarafından benimsenmeleri nasıl gerçekleşmişti? Yabancıların büyük sorun olarak görüldüğü günümüzde, bu sorunun yanıtı son derece önemlidir. Oysaki o dönemde getirilen insanlar savaş sonrası ele geçirilen, farklı dinden, farklı dilden ve farklı bir tarihin mensubu olmakla kalmamış, Alman toplumunun en alt sınıfına yerleştirilen esirler olarak tanımlanmışlardır. Buna rağmen gelen Türklerin topluma entegrasyonu ve kabul edilmeleri hızla gerçekleşmiştir. Bu bağlamda vurgulanması gereken, gerçek anlamda toleransın olmayışına rağmen, yine de gerilimin neredeyse hiç olmayışdır. Asimilasyon sürecinin âdeta sorunsuz aşılmasının temel nedeni ise Almanya'ya getirilen Türklerin yaşlarının küçük oluşudur. Çocuk ya da genç yaşta ele geçirilen esirler, muhtemelen insanlarda acıma duygusu uyandırmış ve böylelikle savaş alanlarında öldürülmemişlerdi. Ayrıca esirlerin çoğunun çocuk yaşta ve kimsesiz oluşlarından dolayı, eğitim yoluyla kendi kimlikleri tamamen yok olana kadar şekil verilebilmekteydi. Kendi kimliklerinden olan Türkler ise Almanların gözünde tehdit unsuru olmaktan uzaklaşmışlardı.

Asimilasyonun Alman toplumu için en etkin şekli ise vaftiz merasimliydi. Vaftiz suyu ile birlikte Türk (Müslüman) öteki kimliğinden arınarak Hristiyanlığa geçer ve böylece din kardeşliği kapsamında kabul görür. Bir de tabii ki rakamsal gerçekler var: Gelen Türklerin sayısı tehdit oluşturmayacak kadar azdı. Çoğu Almanya'nın güneyinde olmak üzere yerleşik olan Türkler, toplu halde ya da gruplar halinde de yaşamadıklarından, Alman toplumu içinde kaybolup gitmekteydiler. Sayıca az oluşlarından dolayı da hayatın hiç bir alanında, ne mesleki ne de başka anlamlarda rekabete neden olmamışlardı. Tam aksine o dönemde Almanya'ya yerleştirilen Türklerin sayısı, toplumun geneline bakıldığında, o kadar azdır ki, bunlara egzotik atraksiyon gözüyle bakılmaktaydı. Ne de olsa sayıca az olan ürkütmemektedir. Sorunlar sayıların ve buna bağlı olarak rekabetin artmasıyla başlar⁷³.

Günümüzde Almanya'da yaşayan Türklerin büyük çoğunluğu Alman toplumuna yabancı kalmakta, asimile edilememekte ve entegrasyon çabaları da çoğu kere başarısızlıkla

⁷² Heller, *a.g.m.*, s. 266.

⁷³ Heller, *a.g.m.*, s. 268- 269.

sonuçlanmaktadır. Ayrıca, sayıca fazla olmaları da, Alman toplumunu ürkütmekte ve tüm bunlar Almanlar açısından sorunlara neden olmaktadır. Yabancılara karşı beslenen bu tür korkuları ortadan kaldırmak için, Türk- Alman ilişkilerinin 16. yüzyılda başladığını ve o dönemde Almanya'ya yerleştirilen Türklerin varlığını bilmek ve tespit etmek önemlidir. Resmi rakamlara göre 600 Türkün vaftiz edildiği kilise kayıtlarından tespit edilse de, sayının ciddi araştırmalar sonucu artacağı ve Abdullah'ın vurguladığı gibi binleri aşacağı şüphesizdir. Üstelik günümüzde hangi Alman ailesinin soyağacında bir Türk'ün yer aldığı yeterince araştırılmış değildir. İsimler de bu konuda yeterince ip ucu vermemektedir. Ancak insanların o dönemde çok sayıda çocuk sahibi olduğu göz önünde bulundurulursa, hangi Alman'ın gerçekten "saf Alman ırkından" olduğu tartışılabilir. Bu durumda Alman ya da Avusturya'lı hiç kimse ailesinin geçmişi araştırmadan, soyunda bir Türk'ün olup olmadığını, ve dolayısıyla da Heller'in vurguladığı gibi "damarlarında Türk kanının" akıp akmadığı bilememektedir⁷⁴. Irkçılık yapan yabancı düşmanı Almanlar bu gerçeği göz önünde bulundurarak yabancıya bakış açısını değiştirmeli ve farklı kültürlerden olanlara hoşgörü ile bakmayı öğrenmelidirler.

"The Christianized Turkish Prisoners of War in Germany and Their Christening Ceremonies (16-18. Centuries)"

Abstract

This article aims to illustrate the Muslim prisoners of war who were enslaved in battles against the Ottoman State between 16th and 18th centuries and their christening ceremony in Germany. The Viennese defeat in 1683 and the successive victories gained by the Christian armies in the Balkans whipped up this course. The Turks being defeated by the Germans, a number of people including women, men and children were captured in the battle field and brought to Germany as slaves. Despite the fact that the accurate number of these people remains unknown, it is reported that no less than 600 Turks were baptized. Yet, it is estimated that the numbers are much higher. Having been baptized, the captive Turks were settled mainly in Franconia, Bavaria, Saxony, southern Germany, Silesia, Vestfalia and Hannover. This article seeks to understand whether the christening ceremonies of the Turks were held differently, the reasons why they failed to stand up to such demands, and how the baptized Turks were integrated into society.

Keywords

Türkish prisoners of war, Germany, 16.-18. century, christening ceremony

⁷⁴ Heller, *a.g.m.*, s. 257, 268; Mitterwieser, *a.g.e.*, s. 37.